

Bevezető

A történeti Magyarországon az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezéstől az első világháború végéig tartó dualizmus korszakában (a történetírás a *kiegyezés kora* kifejezést is használja) a viszonylag kiegyensúlyozott parlamentáris viszonyok között kétségkívül a nem magyar régiókban zajló nemzetiségpolitikai küzdelem jelentette a korabeli belpolitikai élet legmozgalmasabb részét. A vizsgálódásunk tárgyául választott kérdést – jóllehet Ausztria–Magyarországon, akárcsak a kelet-közép-európai térség többi monarchiáiban, a nemzeti kérdéseket hosszú évszázadok alatt rögzült történeti kódjelek teszik olykor kibogozhatatlanul szövevényessé – nem lehet a tárgyilagosság igényével mint valamilyen eleve elrendelt, sorsszerű problémát kezelni.

Alighanem akkor kerülünk közelebb a dualizmus kori magyarországi nemzetiségi kérdések tényleges historikumához, amennyiben azok kereteit és tartalmát mint a magyar és a nem magyar, a kormányzati és a nemzetiségi, a központi és a regionális, illetve – Jászi Oszkár kifejezését használva – a centrifugális és centripetális tényezők küzdelmét, egymásra hatását értelmezzük. Ezek között a nemzetiségi kérdések között a 19. század utolsó harmadában és a 20. század elején a felső-magyarországi szlovák nemzeti társadalom, illetve régió fejlődését, valamint annak magyar kormányzati politikai kezelését és társadalmi megítélését magában foglaló „tót kérdés” fölöttébb szerteágazó történelmi problémakört jelent. Ennek szakszerű feltárását megnehezíti az a tény, hogy a szlovák nemzeti fejlődés 1867–1918 közötti periódusa nem csupán a történeti Magyarország valóságához tartozott, hanem a maga feldolgozatlanságában, a Trianon-komplexus, illetve a csehszlovák államalapítás ideologikus hangszerelésében a 20. századi magyar–szlovák félreértéseknek, nemzeti vitáknak, előítéletrendszereknek is makacsul tovább élő, tovább ható komponensévé vált.¹

A magyar nemzet mellett a Horvátország nélküli történeti Magyarországon mai fogalmaink szerint még egy nemzet, a szlovák és négy nemzeti kisebbség, a magyarországi és erdélyi románság, a német, a rutén és a szerb kisebbség élt nagyobb számban. (Vö. a melléklet *I. sz. táblázatával!*). A nem magyar népcsoportok megnevezésére a korabeli szóhasználat nyomán a magyar történetírás a *nemzetiség* kifejezést használja.² Ez a megnevezés egyedül a szlovákság esetében jelent nagyobb problémát, hiszen a kiegyezés kori szlovák nemzeti társadalom valójában egy külön államisággal nem rendelkező kisebbségi nemzeti társadalmat alkotott: a 19. század közepétől egységes irodalmi nyelvi

¹A szlovákkérdés kortárs magyar feldolgozásai közül az ismeretek mélységét és a feldolgozás minőségét tekintve egyaránt kiemelkedik STEIER LAJOS: A tót kérdés. I. A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története. Liptószentmiklós 1912 című munkája, valamint JÁSZI OSZKÁR korszakos jelentőségű nemzetiség-történeti összefoglaló műve: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Budapest 1912.

²A korabeli uralkodó magyar nemzetfelfogást legtömörebben Kossuth fogalmazta meg: „A nemzet az állam maga; a nemzetiség az államban van.” Kossuth Lajos szerint tehát a magyar állam keretei között élő valamennyi polgár együtt alkotta a nemzetet, amely a nyelvek és kultúrák szerint az állam keretei között különböző nemzetiségekre oszlik. Kossuth Lajos Iratai. VII. köt. Történelmi tanulmányok. Budapest 1890. 372.

normát használt, kompakt nyelvterületen élt és minden kedvezőtlen körülmény ellenére a nemzeti szférában egységes és hierarchizált struktúrákat hozott létre, fokozatosan felszámolva a felekezeti (katolikus–evangélikus), illetve regionális (keleti–nyugati) ellentéteket, különbségeket.

Az újkori polgári szlovák nemzeti fejlődés igen kedvezőtlen starthelyzetből indult, hiszen a szlovák származású nemesség döntő többségében elmagyarosodott, az értelmiség a 19. század folyamán a többi középosztálybeli rétegekkel együtt jórészt szintén asszimilálódni kezdett. Ugyanakkor hiányzott a szlovák társadalom bármiféle közjogi autonómiája. A magyarországi evangélikus egyházon belüli, egyházkerületi szlovák többségen alapuló dominancia pedig mindig könnyen sebezhető, illetve az egyházi hierarchia által befolyásolható volt. Jóllehet a szlovák többségű terület kiterjedését a szlovák értelmiség mindig igyekezett meghatározni és számon tartani, az etnikai „Slovensko” és a földrajzi-történeti Felső-Magyarország, illetve a szlovák „nemzetébresztők” által nagyvonalú tágassággal megkomponált „történeti Szlovákia” közötti különbségek mindenkor zavarólag hatottak a szlovák önképben.³

A 19-20. századi európai országok többségének neve az államszervező többségi nemzetek etnonimiáján alapul, s csak Ausztria, Svájc, Izland, valamint a benelux és a törpeállamok jelentenek e tekintetben kivételt. Még a föderatív szerkezetű 20. század végi Oroszország is megtartotta nevében a többségi nemzet nevét, bár Nagy-Britannia *Egyesült Királyság* elnevezéséhez hasonlóan a posztszovjet államközösség megjelölésére már az etnikailag semleges *Független Államok Közössége* kifejezést választották. A soknemzetiségű államok esetében kétségkívül az ilyen nem etnonim elnevezések a szerencsésebbek, mert amint azt a csehszlovák állam megnevezése körüli szenvedélyes viták vagy a történeti Magyarország magyar és nem magyar nevének különbözőségéből adódó félreértések bizonyították, maga az állam neve is könnyen konfliktusforrássá válhat. A Trianon utáni magyar történetírásban az 1918 előtti soknemzetiségű Magyar Királyságot általában a „történeti Magyarország” kifejezéssel szokás megkülönböztetni a trianoni Magyarországtól. A szlovák nyelvben és ennek megfelelően a szlovák történetírásban természetesen az 1918 előtti államalakulatra az Uhorsko kifejezés a használatos és a Maďarsko kifejezés a Trianon utáni magyar állam megjelölését szolgálja.

Különösen a mostani kétnyelvű kiadásnál gyakran adódtak a fordítás közben nehézségek. Részben azért, mert a magyar és a szlovák historiográfia a történeti nevek használatában is különbözik egymástól: a mai Szlovákiára, s a többi szomszéd ország részét alkotó régi magyarországi régió, település hagyományos (rég) magyar neve a magyar nyelvben és szóhasználatban természetes, míg a szlovák történetírásban még a források közreadásakor is előfordul, hogy a mai (1918 előtt nem létezett) elnevezéseket alkalmazzák. Így például a Felvidék, Felső-Magyarország kifejezéseket az 1918 előtti magyar és szlovák nyelvű politikai, közigazgatási szóhasználatban egyformán

³BOKES, FRANTIŠEK: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí. Turčiansky Sv. Martin 1945. A szlovák nemzeti fejlődés territoriális kérdéseiről részletesebben SZARKA LÁSZLÓ: The dimensions of small nation identity: Slovakia as a nationality region of pre-1918 Hungary. In: HANS LEMBERG, KAREL LITSCH, RICHARD GEORG PLASCHKA, GYÖRGY RÁNKI (Hg.): Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa. Wien–München 1988.179–190.

magától értetődően használták, az 1918 előtti helyzet megjelölésére a fenti kifejezéseket következetesen ma már csak a magyar történetírásban alkalmazzuk. A szlovák történészek viszont a mai helyzetből kiindulva kizárólag a Szlovákia megnevezést használják. Látszólag mindez legfeljebb fordítási problémákat jelenthetne, de természetesen az eltérő terminológia mögött a soknemzetiségű történeti Magyarország történeti realitásainak és realitásainak egymástól sok tekintetben különböző értelmezései is kitapinthatóak.

Az itt következő elemzés alapján jómagam arra a következtetésre jutottam, hogy a dualizmus idejében a közigazgatási beosztástól, a vármegye-rendszertől függetlenül a történeti Magyarország jól körülírható nemzeti (etnikai) régiókból állt, s közülük minden tekintetben az egyik legmarkánsabbban elkülönülő nemzeti régiót éppen a felső-magyarországi szlovák nemzeti régió jelentette. Jóllehet ezek a régiók nem rendelkeztek semmilyen közjogi különállással, intézményekkel, a korszak nemzetiségpolitikai küzdelmeiben mégis mindenki számolt szimbolikus és etnopolitikai értelemben véve valóságos létezésükkel. Ezt a tényt rögzítette az 1861. évi turócszentmártoni szlovák nemzeti memorandum legfőbb követelése, a „a felső-magyarországi szláv kerület” kijelölésnek kívánalma. A nemzeti régiók az 1867 utáni magyarországi kormányzati nemzetiségi politika magyar irányítói is szem előtt tartották, amint arra az alábbiakban többször is kitérünk majd.

Természetesen nem lehet minden esetben a magyarországi és a magyar kifejezéseket pontosan elválasztani egymástól, hiszen akár a korabeli kormányokról, akár a parlamenti politikáról esik szó a könyvben, a legtöbb esetben a korszak magyar politikai túlsúlya miatt a magyarországi jelző tulajdonképpen etnikai-nemzeti értelemben magyar intézményeket, magyar politikát jelent. Mint ahogy fordítva is igaz, a felső-magyarországi szlovák nemzeti régióban működő közigazgatási apparátusban, de még a kormányzati helyeken is gyakran etnikai értelemben szlovák személyek képviselték a magyar nemzeti érdekeket.

A legsúlyosabb problémát természetesen a szlovák nemzeti emancipációs küzdelem kedvezőtlen magyarországi politikai kontextusa, valamint a magyar kormányzati nemzetiségi politikának – pánszláv főbiákra és az elvitathatatlanul tartott hegemoniaigényre, valamint a *primus inter pares* elve alapján vélt és valóságos kiváltságokra visszavezethető – a 19. század utolsó harmadában felerősödött negativizmusa jelentette. A közjogi különállás legcsekélyebb tradícióját is nélkülöző szlovák társadalom lényegesen hátrányosabb helyzetben volt, mint az egyházi autonómia bástyái mögé húzódó magyarországi románok vagy szerbek. S minthogy jó ideig a szlovákoknak nem volt semmilyen külföldi támasza, pártfogója, így a mindenkori magyarországi nemzetiségi politika a szlovákokat – a ruténokhoz hasonlóan, sokszor velük együtt, azonos módon (Kossuth „slav fajú meggyék” kifejezése például együttesen a szlovák és rutén többségű törvényhatóságokra vonatkozott) – a leggyengébb, s éppen ezért ellenállásra, jogaik érvényesítésére képtelen nemzetiségként kezelte.

Nem véletlen, hogy az osztrák–magyar kiegyezés, illetve a dualista államrend értékelésében Magyarország nemzetiségpolitikai helyzete kezdettől fogva központi kérdésnek számított. A negyvennyolcas magyar emigráció Kossuthal az élen Deák Ferencékben „Magyarország sírásóit”, „az állami függetlenség feladásának” felelőseit látta, mondván, hogy a kiegyezés végzetesen szorosra köti a szálakat a történelem süllyesztőjének szélére került Habsburg-monarchiával, és lehetetlenné teszi a szomszéd nemzetek-

kel, valamint az országon belül élő nemzetiségekkel való megbékélést. Az 1871. évi osztrák–cseh kiegyezési kísérlet megghiúsításában közreműködő gróf Andrássy Gyula magyar miniszterelnököt Kossuth ebben az összefüggésben többször is élesen támadta.

A Monarchia felbomlásának vízióját előrevetítő Kossuth a dualizmus kori magyar nemzetiségi politika alapdilemmájára világított rá, amikor a kiegyezést mint a térség függetlenségre vágyó nemzeteinek lehetséges új államjogi elrendeződését megakadályozó tényezőt ostorozta: „...a nemzetiségi kérdés megoldásának kulcsa internationalis természetű. Ha Magyarország oly politikát követ, mely kedvező azon nemzetek autonómiájának, szabadságának s illetőleg függetlenségének, melynek mint fajrokonaiknak sorsa a magyarországi nemzetiséget igen természetesen melegen érdekli, nem kell attól félni, hogy a nemzetiségi kérdés túl fog csapongni a kielégíthető határokon hazánkban; de ha a magyarországi nemzetiségek azt látják, hogy Magyarország oly politikát követ, mely a velők fajrokon nemzetek autonómiájának, szabadságának s illetőleg függetlenségének útjában áll, nincs a világnak az a kigondolható belügyi concessiója, mellyel a nemzetiségi kérdést ki lehessen egyenlíteni.”⁴ Kossuth tehát nem kevesebbet állított, mint hogy az osztrák–magyar kiegyezés – a maga korlátozott magyar államiságával – olyan kényszerhelyzetet alakított ki a magyar nemzetiségpolitikában, amelyet semmilyen engedménnyel sem lehetett a nemzetiségi kiegyezés irányába kimozdítani.⁵

A szlovák nemzeti fejlődés a 19. század folyamán többszörösen retardált folyamat volt. Ebben egyaránt közrejátszottak belső felekezeti, grammatikai viták (ez utóbbiak előbb az egységes szlovák irodalmi nyelv elfogadásának kérdésében, később a szlovák és a cseh nyelv viszonyával kapcsolatosan), majd a bécsi udvar, illetve a magyar kormányok érzéketlen intézkedései, valamint az 1848–1849. évi szabadságharc magyar–szlovák politikai szembekerülésének mindkét oldalon rögzült emlékképei.

Könyvünkben a kiegyezés kori magyarországi nemzetiségi kérdéskomplexum eszmei hátterének felvázolása után a szlovák nemzetfejlődés társadalmi és politikai alaptendenciáit vizsgáljuk, majd pedig a magyar kormányzati felvidéki nemzetiségi politika és a szlovák nemzeti mozgalom kölcsönhatásait igyekszünk feltárni. Jóllehet a vizsgált korszak nemzetiségi politikájával ma már könyvtári irodalom foglalkozik, a szlovák történeti összefoglaló munkák vonatkozó fejezeteinek igen elnagyolt vázlatain kívül mind ez ideig nem készült a kérdéstről összefoglaló munka. Ennek megfelelően dolgozatunk a levéltári és könyvtári forrásfeltárás mellett a nagyszámú, de színvonalát tekintve hullámzó résztanulmányokban elrejtett adalékok összegzésére is épített. A munka előkészítése és megírása során vált igazán dermesztően egyértelművé, hogy a sokszor hangoztatott

³BOKES, FRANTIŠEK: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí. Turčiansky Sv. Mar

⁴Kossuth Lajos Iratai. I. m. 389.

⁵„Vegyük most már figyelembe, hogy a természet ösztönénél fogva nem magyar ajkú polgártársaink közt a felső-magyarországi tótoknak Csehország, a románoknak Románia, a szerbeknek Szerbia függetlenségi törekvései iránt a legtöbb érdekeltséggel kell természetesen viselkedniük, következésképpen mindazt a legbensőbb elégedettséggel kell akarniok, ami ezen függetlenség elérését könnyítheti s biztosíthatja, s lehetetlen lesz be nem látnunk, hogy ha Magyarország olyan állást vesz, s oly politikát követ, mely ezen érdekekkel összhangban áll, a nemzetiségi kérdés minden legkisebb nehézség nélkül megoldható.” KOSSUTH LAJOS: A nemzetiségi kérdés kapcsolatban a közösügyi munkálattal. In: Kossuth Lajos Iratai. I. m. 381–382.

közös történelem tárgykörében az egyik oldalon elkészült értékes munkákról a másik fél csak egészen kivételes esetekben szerez és vesz tudomást.

Nem kétséges, hogy a dualizmus kori kormányzati nemzetiségi politika, s azon belül különösen a felvidéki gyakorlat magyar szempontból „hideg napos” kérdéskörnek számít. A napjainkban a nemzetiségi-kisebbségi jogok megsértésére joggal fölöttébb érzékenyen reagáló magyar társadalom nemigen mutat hajlandóságot arra, hogy szembenézen az 1867. évi kiegyezést követő fél évszázad magyar nacionalizmusának nyomasztó örökségével. Mi több, a „trianoni trauma” feldolgozásában is általában megkerüli a nemzetiségek kiválásának 1867–1918 közötti belpolitikai előzményeit. Ezzel együtt napjaink magyar társadalmá – a politikai hisztéria és infantilizmus némely heveny megnyilvánulásai ellenére – sokszor tanújelét adta annak, hogy képes kritikusan szembesülni múltjának árnykosabb oldalaival.

Emlékeznünk kell a „haladó” és „retrográd” hagyományok megkülönböztetésének osztályharcos konstrukcióira és az ezek alapján a történelmet amputáló korábbi történelemfelfogás sehova sem vezető önáltatásaira, hamisításaira. A gyakorta felhangzó „borítsunk fátylat a múltra!” típusú kíváncsi a nagypolitika szempontjából némelykor akár kívánatos is lehet, a történelem elfelejtése, félretétele azonban sosem tekinthető a múlt feldolgozásának, hiszen nem zárja ki a történelmi mítoszok és előítéletek, az elfogadhatatlan manipulációk továbbélését.

A kiegyezés kori felvidéki nemzetiségi politika eszközeinek és tartalmi súlypontjainak leírásában a magyarosító egyesületek ellentmondásos tevékenységének fokozatos háttérbe szorítását, a szlovák nemzeti mozgalom elleni fellépést igazolni hivatott „pánszlávizmus” fogalmának fokozatos differenciálódását, valamint a rendszeres vármegyei helyzetjelentésekre alapozott regionális nemzetiségpolitika körvonalazódását próbáljuk meg elsősorban nyomon követni.

A kormányzati felvidéki nemzetiségi politikában mindvégig a negatív megközelítések (a szlovák nemzeti mozgalom rendőri ellenőrzése és bírósági eljárásokkal, perekkel, fogházbüntetésekkel való megfélemlítése, féken tartása stb.) voltak túlsúlyban, jóllehet a felső-magyarországi közgazdasági és társadalmi viszonyok első feltárásai is azt bizonyították, hogy az egyre inkább öntörvényűvé vált szlovák politikai mozgalommal szemben a kormánynak elsősorban a szlovákság kulturális, nyelvi érdekeit szem előtt tartó regionális fejlesztési politika lehetett volna az egyetlen helyes választása, amely a szlovák politikai elitben, majd az annak hatása alá kerülő szélesebb polgári-paraszti néprétegekben képes lehetett volna az elkülönülési-kiválási tendenciákat lefékezni, illetve semlegesíteni.

A mostani századfordulón könyvünk magyar, kiváltképp kisebbségi magyar olvasója több esetben is megállapíthatja, hogy a történelem a nemzetiségi politika eszközeiben, érveiben, jelszavaiban, a nemzetállami közvélemény-formálás technikáiban megismétli önmagát. A többségi társadalmakban ma éppúgy alig-alig akad néhány bátor értelmiségi, mint a dualizmus kori magyar társadalomban. Ma éppúgy „fehér hollónak” számítanak a szlovák, szerb, ukrán, román Mocsáry Lajosok, Jászi Oszkárak, mint száz évvel ezelőtt a magyar politikusok és értelmiségiek körében. Ma sem igen csodálkozunk azon, ha a szomszéd nemzetek legjelesebbjei is védelmükbe veszik az államnacionalizmus túlzásait, mint ahogyan a múlt századvég magyarosító törekvéseit legtöbbször erős malíciával kommentáló Mikszáth Kálmán az 1897. évi magyarországi helynévtörvényben kizárólagosan elrendelt hivatalos helynévhasználatot bíráló er-

délyi szász képviselőkkel szemben ugyancsak szükségesnek látta megvédeni az állam-nemzeti kizárólagosság princípiumát.⁶

Már csak terjedelmi okoknál fogva sem vállalkozhattunk a dualizmus kori városiasodás, iparosodás és az élet minden területén komoly változásokat kiváltó általános modernizációs folyamatok felső-magyarországi szlovák régióra gyakorolt hatásainak bemutatására. Tény, hogy például a mai szlovákiai vasúti hálózat szinte teljes egészében a kiegyezést követő fél évszázad teljesítménye, mint ahogy a mai városszerkezet fontos elemei, a legfontosabb városok középületeinek jelentős része, történeti patinájának pedig meghatározó rétege ugyancsak a k. u. k. periódus öröksége.

A dualizmus kori magyarországi szlovák társadalom a korábban soha nem tapasztalt tömeges belső és kifelé irányuló migrációs mozgásoknak, a történeti Magyarország etnoszociális szerkezetében kialakított sajátos és fontos helyének, a szlovák nemzetiségi régió urbanizációs és industrializációs folyamatainak köszönhetően nem csupán és nem is elsősorban kárvallottja, sokkal inkább szerény haszonélvezője volt a századforduló modernizációs folyamatainak. A milliós nagyságrendű és gyakorlatilag az egész szlovák társadalmat érintő belső munkaerő-vándorlás, illetve amerikai kivándorlási mozgalom elkerülhetetlen együttjárója, a közel félmillióra tehető asszimilációs veszteség ténye sokszor az egész korszakról egyoldalúan negatív képet indukált a szlovák történetírásban. Pedig „a fokozott nemzeti elnyomás” korszakának nevezett periódusban a szlovák nemzeti társadalom a programalkotás kezdeteitől a tömegmozgalom fázisán keresztül eljutott a nemzeti emancipációs küzdelem szakaszába. Az első világháborút követő átrendeződés, illetve a csehszlovák államalapítás lehetővé tette a kétmillió magyarországi szlovákság számára, hogy államalapító és államalkotó nemzeti közösségként a térség többi nemzetével egyenrangú közjogi státust vívjon ki.

Ennek a nemzetállami átalakulásnak a dualizmus kori fejlődéssel szorosan összefüggő kezdeteit a könyv zárófejezetében foglaltuk össze: a párizsi békekonferencián a szlovákkérdés a szövetséges nagyhatalmak által már korábban elismert csehszlovák állam területi követeléseinek megvalósításában, illetve negatív formában a szlovák részről felerősödő autonómiaigények nemzetközi jogi érvényű rendezésének megkerülésében jelentkezett. Magyar részről a békekonferencia idején ugyan két szlovák autonómia törvényt is megalkottak, de a történeti Magyarország feltartóztatatlannak bizonyult felbomlása után sem ezeknek, sem pedig a magyar béke delegáció szlovák vonatkozású beadványainak semmilyen számottevő hatása nem lehetett a szlovák nemzeti társadalom további, 20. századi alakulására.

Napjainkban ismét sokszor vitatkoznak az írott szó, a könyv jelentőségéről, szerepéről, hasznáról. A kétnyelvű könyvek évszázadok óta elsősorban a nyelvtanulást, a kétnyelvűség elmélyítését voltak hivatva szolgálni. Több ok miatt is nagyon hálás vagyok

⁶„Hát a »kizárólag« szócskát akarják csak kihagyni? Oh, de kedvesek! A többi maradhat. Hadd magyarosítson a kormány, gondolják, de ne kelljen neki szót fogadni. Barátai vagyunk a magyar állameszmének, de ne engedjük sehol kidomborodni. Hát ez igen szép dolog a szászoktól. Konstatáljuk, hogy van bennük lelemény (nem közönséges mértékben), de igen-igen kérjük, hogy a »kizárólag« szócskát is szíveskedjenek csak bent hagyni. Mert ha nem hagyják jókedvükből, akaratuk ellen fog benne maradni.” MIKSZÁTH KÁLMÁN Összes művei. 86. köt. Cikkék és karcolatok XXXVI. 1897. január–1897. december. Budapest 1992.54.

a mostani kétnyelvű kiadás kezdeményezőinek – Kelemen Gertrud és Szigeti László igazgatóknak –, támogatóinak és a fordítás sok türelmet igénylő munkáját elvégző Sándor Galinának, a fordítást szakmailag ellenőrző Milan Podrimavskynak. A két nemzet kapcsolatainak történetével foglalkozó történészek ugyanis igen ritkán adatik meg az alkalom, hogy egy könyvvel egyszerre mindkét közösség érdeklődő olvasóit meg tudja szólítani. A pozsonyi Magyar Kulturális Intézet és a Kalligram Kiadó Dialógus könyvek sorozatában javított második kiadásban megjelenő munkám magyar és szlovák olvasóit, kivált a másik nyelvet jól-rosszul ismerőket arra szeretném biztatni, hogy anyanyelvük-től függetlenül használják a szöveg mindkét nyelvi változatát.

A szlovák fordítás szövegét olvasva ugyanis magam is arra jöttem rá, hogy az 1867–1918 közötti korszak magyar-szlovák vonatkozásban sok tekintetben kritikus eseményeit, jelenségeit és politikai következményeit milyen mérhetetlenül nehéz csak az egyik oldalról, csak az egyik nyelven megpróbálni sine ira et studio feldolgozni és helyére tenni. Más a kontextusa és a jelentősége a dualizmus kori magyar nemzetiségi politika kritikai elemzésének a magyar, s megint más a szlovák történetírásban, közgondolkodásban. Ahhoz, hogy a leegyszerűsített, előítéletes gondolkodási sémáktól megszabadulva át tudjuk gondolni a közös haza, a történeti Magyarország 1918-ban bekövetkezett felbomlásának okait és következményeit, feltétlenül szükségesnek látszik a vizsgált korszak tényeit, jelenségeit tisztán látnunk.

Közhelynek is tűnhet annak megállapítása, hogy a 20. századi történelmi fejlődés nem tett igazán jót a közép-európai kis nemzetek kölcsönös megismerésének, közeledésének. Egymás nyelveinek, kultúrájának, gondolkodásmódjának kölcsönös ismeretében, tiszteletében alighanem rosszabb a helyzet, mint száz évvel korábban volt. Abban, hogy ez így történt, a közös történelem és a történeti konfliktusok feldolgozásának elmulasztása nagy mértékben közrejátszott. A mulasztásoknak persze megint csak több okát is megjelölhetjük: a történelem kutatásában, népszerűsítésében és oktatásában hol ideológiai, hol meg nemzeti sémák, dogmák akadályozták a tisztánlátást. Hosszú évtizedeken át legfőleg arról volt ildomos beszélni, írni, ami bennünket a múltban összekötött. A történész persze mindig is tisztában volt azzal, hogy sajnálatos módon a feldolgozatlan történeti konfliktusok, a továbbélő téveszmék, előítéletek a maguk módján szorosabban kötik egymáshoz az egymásról gyakran hallani sem akaró nemzeti vitapartnereket, mint a nemzetek közötti szolidaritás kivételszámba menő előzményei. Sokáig nem is léteztek, amióta pedig vannak, nem igazán hatékonyak a szakmai kapcsolattartás, együttműködés intézményei. Ez is hátráltatja a közös múlt közös tisztázását.

Fogadja tehát az olvasó ezt a munkát egyfajta szerény hiánypótlásnak, adaléknak és biztatásnak a közös történelem feldolgozásában egyedül célravezető közös töprengéshez, gondolkodáshoz.